

TÜRK EDEBİYATI TARİHİ

2

Editörler

Talât Sait Halman (Genel editör)

Osman Horata (Genel editör yardımcısı)

Yakup Çelik

Nurettin Demir

Mehmet Kalpaklı

Ramazan Korkmaz

M. Öcal Oğuz

TC KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

© T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
3106-2

Kültür eserleri dizisi: 403

ISBN 978-975-17-3292-7 (takım)
ISBN 975-975-17-3295-8 (2.cilt)

www.kulturturizm.gov.tr
e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr

Türk edebiyatı tarihi / Editörler Talat Sait Halman - [v.b.] -2. bsk.
- Ankara : Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.

...c.<> ; 24 cm. - (Kültür ve Turizm Bakanlığı
yayımları ; 3106-2. Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü
kültür eserleri dizisi ; 403)
ISBN 978-975-17-3292-7 (tk.)
ISBN 978-975-17-3295-8 (2.c.)

I. Halman, Talat Sait. II. Seriler.

810.09

Editörler

Talat Sait Halman (Genel editör)
Osman Horata (Genel editör yardımcısı)
Yakup Çelik
Nurettin Demir
Mehmet Kalpaklı
Ramazan Korkmaz
M. Öcal Oğuz

Kitap tasarımı

Ersu Pekin

Yazım-düzeltilme

Süer Eker
Beyhan Uygun Aytemiz

Yazışma

Rumeysa Çavuş
Demet Güzelsoy Chafra

Baskı

Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mahallesi Soğuksu Caddesi
No: 3 34408 Kağıthane, İstanbul
Tel: 0212 294 10 00
e-posta: info@masmat.com.tr

Özel teşekkürler

Yazıların incelenmesinde hakem olarak katkıda bulunan öğretim üyelerine; kaynakların ve alıntılarının kontrolünü titizlikle gerçekleştiren Bilkent Üniversitesi, Türk Edebiyatı Bölümü öğrencileri Alphan Akgül, M. Sıla Arlı, Yalçın Armağan, Günül Özlem Ayaydın-Cebe, Fırat Caner, Murat Çankara, Hülya Dündar, Tuba İsen-Durmuş, İrfan Karakoç, Sevim Kebeli, Nilay Özer, Ali Serdar, Reyhan Tutumlu, Seda Uyanık'a; Türk Edebiyatı Kronolojisini hazırlayan Firdevs Canbaz ve Emine Tuğcu'ya; yazışma ve düzeltmelerdeki katkıları için Ceyda Akpolat, Ela Şengündüz, Seçil Aybay Bıyıklı, Songül Sezen ve Çiğdem Gürbüzler, Murat Kazancı ve Fazilet Çöplüoğlu'na teşekkürler...

Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2.baskı
2000 adet

Basım yeri, tarihi
İstanbul, 2007

Karamanlı Türkçesi ile yazılan edebî metinler

Engin Sezer

KARAMANLICA 1584-1935 yılları arasında yayımlanmış kitap, dergi, gazete ve çeşitli mezar taşı kitabelerinde Yunan harfleri ile yazılmış Türkçe metinlere verilen addır. "Karamanlica" diye adlandırılan bu yazı geleneğinin dili Türkçedir, Anadolu Türkçesinin çeşitli ağızlarından oluşur ve bunlardan bir farkı yoktur. Karamanlılar kendi konuştukları ağızları okumuşların Osmanlıcası karşısında, "açık Türkçe," "alesseviye Türkçe", "adi Türkçe," "Türki lisanı," "Türk lisanı," "Aluşulmuş lisan," "yavan Türkçe," ya da "kaba Türkçe" ifadeleri ile adlandırmışlardır. Karamanlılar Rum Ortodoks mezhebine ve kilisesine bağlıydılar. Rum ve Yunan kaynaklarına göre Karamanlılar, ana dilleri Rumca'yı kaybetmiş Anadolu Rumları; Türk kaynaklarına göre de bir dönemde Rum Ortodoks mezhebine geçmiş Türkmenler olarak kabul edilmişlerdir. Karamanlılar kendileri için "Anadolu Rumu," "Anadolu Hristiyanı" sıfatlarını kullanmışlardır. 1896 yılından kalma bir şiirde Karamanlıların öz tanımlamaları şöyle yapılmaktadır:

Gerçi Rum¹ isek de Rumca² bilmez Türkçe söyleriz,
Ne Türkçe³ yazar okuruz ne de Rumca⁴ söyleriz. Öyle bir mahlûti hatt-ı tarikatımız vardır⁵ Hurufumuz⁶ Yunanîce Türkçe meram eyleriz.

(*Kayseria Mitropolitleri ve Malumat-ı Mütenevvia*, Yoannis Yoannidis. Der-i Saadet, 1896. SD III: 270 (306).)

¹ Hıristiyan Rum ortodoks mezhebi.

² Yunanistan dışında konuşulan Yunanca.

³ Osmanlıca yazıyı kastediyor.

⁴ Rum dilini kastediyor.

⁵ Marşık dini yazımız, yani Yunan harfleri ile yazılan Türkçe.

⁶ Harflerimiz.

Karamanlılarla ilgili Yunanca çalışmalarda geçen *Karamanlides* 'Karamanlılar' ve *Karamanlidika* 'Karamanlica' ifadeleri Karamanlılar tarafından kullanılmamıştır.

Öte yandan kilise kurumunun içinde ve dışında, kimi okumuş Karamanlıların Rumca'yı da Osmanlıca'yı da rahatça okuyup yazdıkları, buna karşın sıradan halkın kiliselerdeki ayinlerde, anla-

madan da olsa Rumca kullandıkları gözlenmiştir. Meletios Fenerli, 1764 yılında yayımladığı Karamanlıca dua kitabının amacını şöyle açıklıyor:

"Her gün aziz kiliselerde Rumca okunanları işidüp asla anlayamazlar, el dili olduğu için onlara göre. Fikrettim ki, ahşam sabah ve öğleyin ve yakın her saatta Peğamber Davud'un Salterion'u hatur olduğum kadar çevürmeye, Yünâni lisanından, onlardan söylenen ve aluşulmuş lisana tercüme etmeye." (Salterion, *Peğamber ve Padişah Davud'un*, 1764. SD I: 40-41, [10]).

Kimi Karamanlıca kitapların son sayfalarında yayınlanan abone listelerinden, Karmanlıların Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Karamanlılar başlıca Orta Anadolu'da, Ankara, Karaman, Kayseri, Nevşehir, İzmir, Suriye, Niğde, Nevşehir, Konya, Isparta, Burdur, Antalya, Silifke ve Karadeniz sahil köylerinde, hatta Kırım'da yaşıyorlardı. İstanbul'da birkaç mahalleleri olduğu da biliniyor. Lozan Antlaşması uyarınca, 1924 yılında Yunanistan'la Türkiye arasındaki halklar mübadelesinde bu grup bütün Anadolu Rumları ile birlikte Yunanistan'a gönderilmiştir. Bunu işleyen uzun bir şiirde şunlar dile getiriliyor.

İsmet Paşa Venizelos geldiler,
Trampa yapmaya karar verdiler,
Acap bunu bir ferde mi sordular
Dünya kuruluşu görülmemiştir.

Türkiya'dan kaldırdılar bizleri
Kan ağlıyor hepimizin gözleri.

(...)

[Rahip Néofitu Oikonomu, Yunanca "Lozan Antlaşması Üzerine" başlıklı, 99 dörtlükten oluşan şiirden. Balta 1987: 155-56 (118)].

Karamanlı yazısında Yunan alfabesi tek ses, tek harf ilkesiyle kullanılmıştır. Bir dönemde ortaya çıkan ve "Atina usulü" diye bilinen yazıda Yunanca harflerin bazılarının üzerine noktalar konarak Yunancada bulunmayan Türkçe harflere birebir karşılıklar sağlanmıştır. Oldukça farklı yazı standartları kullanılmakla birlikte, Türkçenin rahatça okunur bir yazımı mümkün olmuştur. Bu yazıda ayrıca Yunan imlasının vurgu ve nefes işaretleri de sistematik olarak kullanılmıştır. Öte yandan özellikle eklerde yer yer Osmanlıcanın imlasını yansıtan ve gerçek söylenişten ayrılan durumlar da olmuştur.

Elde bulunan Karamanlıca ilk yazı 1584'te, Martin Kusius'un yayımladığı *Turcograeciae libri octo* adlı kitapta geçer. Pek çok imla yanlışı bulunan bu yazı,

Başpiskopos Gennadios Skolarios'un 1455 ya da 1456'da yazmış olduğu *İtikat-name*'sinin [inanç kitabı] Türkçe çevirisidir. Bilinen ilk Karamanlıca kitap ise 1718 tarihlidir ve *Gülizar-ı İman-ı Mesihî* [Mesih'in (İsa'nın) İnanıcının (Hristiyanlığın) Seçkisi] adını taşır.

Bilinen basılmış Karamanlıca kitapların sayıları da tartışmalıdır. Kimileri Yunan harfleri ile basılmış her Türkçe kitabı bu geleneğin içinde saymamakta, özellikle yabancı misyonerlerin basıp dağıttıkları Karamanlıca kitapları bu sayımın dışında tutmaktadırlar.

İncil, Tevrat, dua kitapları, itikatnameler [inanç kitapları], İbadetnameler [ibadet duaları], nasihat kitapları, ilâhiler, ata sözleri, şarkı sözleri, halk şiirleri ilgi gören konular arasındadır.

Karamanlıca kitaplar özellikle 19. yüzyılda, kent kültürü çerçevesinde akla gelebilecek pek çok alanı kapsamıştır: Felsefi metinler, coğrafya, tarih, tarım, ipek böcekçiliği, muhasebe, dil öğretim kitapları, sözlükler, dilbilgisi kitapları, mektup ve yazışma örnekleri, diyaloglar, okuma kitapları, kompozisyon örnekleri, almanaklar (yıllıklar), Hıfzıssıhha (hijyen), bibliyografyalar, matematik, hukuk, yönetmelikler, dernek tüzükleri bu yayınların kültürel ve işlevsel çeşitliliğini göstermektedir.

Ancak eldeki yayınlara bakıldığında, yaratıcı bir Karamanlı edebiyatından söz etmek mümkün değildir. Bu yazı geleneği içinde "Karamanlı edebiyatçısı" diyebileceğimiz güçlü bir ada da rastlayamıyoruz. Edebiyat metinleri arasında şunlar görülmektedir: masallar, müzik kitapları şarkı sözleri, edebiyat tarihi, hikâye kitapları, edebiyat antolojileri, Anadolu türküleri vb.

Adları ile dikkati çeken edebiyat metinleri şunlardır: *Hikâye-i Köroğlu* (Ermeniceden çeviri, 1872), *Köroğlu Hikâyesi*, (1890), *Monte Kristo* (1882), *Divan-ı Talib* (1883), *Ekmekçi Hatun* (*La Porteuse de Pain*, Xavier de Montépin, 1885), Bibliyografya 1899; *Simon ve Maria* (1890); *Tunçtan Kızlar*, Xavier de Montépin (çev. Jean Joannidis) (1891), macera romanları yazarı (çev. Th. S. Pavlidis), *Prenses Anzol*, *Eugène Sue'nin* [1804-57] *Latif Bir Romanı* (1892); *Köprü: Mecazi Bir Hikâye*.

Karamanlıca yayınlar arasında yakın zamanda Türkiye'de en çok ilgi uyandıran ve Kulalı Evangelinos Misailidis adıyla 1872 yılında yayımlanan *Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefakeş* başlıklı macera romanıdır. Bir ara ilk Türkçe özgün roman olduğu düşünülen bu kitabın gerçekte, Grigoris Paleoloğos adlı (?1794-1844) İstanbullu bir yazarın Atina'da 1839'da basılan *O Polipathis* [Cefakeş] adlı Yunanca romanının Karamanlıcaya serbest bir çevirisi olduğu ortaya çıkmıştır.

Karamanlıların tarihi ve kültürü ile ilgili çalışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Aşağıda Yunanca dışında bu konuda yazılmış belli başlı kaynakları belirtiyoruz. Buraya alamadığımız pek çok doktora tezi ve Yunanca çalışmalar aşağıdaki yayınların kaynakçalarında bulunacaktır. Özgün Karamanlıca yayınların bugün en zengin kaynağı Atina'da bulunan, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi'nin kütüphanesi ve arşividir.

Kaynakça

- Anhegger, Robert. (1979-1980), "Hurufumuz Yunanca. Ein Beitrag zur Kenntnis der Karamanisch Türkischen Literatur", *Anatolica* 7, s. 157-202.
- Anhegger, Robert. (1983), "Nachträge zu Hurufumuz Yunanca", *Anatolica* 10, . S 149-164.
- Anhegger, Robert. (1985), "Evangelinos Misailidis'in *Temaşa-i Dünya* adlı kitabı ve Türkçe Konuşan Ortodokslar Sorunu," *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, İstanbul 23-28 Eylül Tebliğler, II Türk Edebiyatı*, c. 1, İstanbul 1985. s. 15-24.
- Anhegger, Robert "Das *Temaşa-i Dünya* des Evangelinos Misailidis (1781-82) als Quelle zur karamanischen Sprach- und Kulturgeschichte," *Türkische Sprachen und Literaturen, Materialien der ersten deutschen Turkologenkonferenz (içinde)*, yayımlayan, I. Baldauf, K. Kreiser, S. Tezcan. Wiesbaden 1991. s. 1-38.
- Anzerlioğlu, Yonca (2003), *Karamanlı Ortodoks Türkler*. Ankara Phoenix Yayınevi.
- Balta, Evangelia (1987), *Karamanlidika: XXe siècle: Bibliographie Analytique*. Centre d'Etudes d'Asie Mineure: Athènes.
- Balta, Evangelia (1987), *Karamanlidika: Additions (1584-1900)*. Athènes.
- Balta, Evangelia. "Karamanlıca Basılı Eserler," *Tarih ve Toplum* 62. Şubat 1987. s. 57-61.
- Balta, Evangelia ve Herkül Millas. (1986), "Bir Destan ve Sözlü Tarih," *Tarih ve Toplum* 149, Mayıs, s. 5-15.
- Balta, Evangelia (1997), *Karamanlidika: Nouvelles Additions et Compléments I*. Centre d'Etudes d'Asie Mineure: Athènes.
- Balta, Evangelia (1997), "La Culture des Rums Orthodoxes Turcophones D'Anatolie," E. Balta, *Problèmes et Approches de L'Histoire Ottomane (içinde)*, Deuxième partie. Editions Isis: İstanbul, s. 199-256.
- Balta, Evangelia. "Karamanlılar: The Turcophone Orthodox Population in Cappadocia," Kemal İçek (Yayımlayan), *The Great Ottoman-Turkish Civilization*. Ankara, 2000. Cilt II. 467-471.
- Boz, Sula (1990), "Paleologos/Misailidis/Favini: Üç İsim, Bir Akrahlık," *Milliyet Sanat Dergisi*, 15 Haziran, s. 36-37.
- Clogg, Richard (1968), "The Publication and Distribution of Karamanlı Texts by the British and Foreign Bible Society Before 1850," I. *Journal of Ecclesiastical History*, Vol. XIX, No. 1. April, s. 57-81.
- Clogg, Richard (1968), "The Publication and Distribution of Karamanlı Texts by the British and Foreign Bible Society Before 1850," II. *Journal of Ecclesiastical History*, Vol. XIX, No. 2, October, s. 171-193.
- Clogg, Richard (1996), "Some Karamanlidika Inscriptions from the Monastery of the Zoodokhos Pigi, Balıklı, İstanbul," Clogg (içinde) XII. s. 55-67.
- Clogg, Richard (1996), *Anatolica: Studies in the Greek East in the 18th and 19th Centuries*. Variorum: Hampshire.
- Clogg, Richard (1996), "Anadolu Hıristiyan Karındaşlarımız [aynen]: The Turkish-Speaking Greeks of Asia Minor," Clogg (içinde) III. s. 65-91.
- Eckmann, János (1950), "Anadolu Karamanlı Ağzlarına Ait Araştırmalar, I Phonetica," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi*, c. VIII, s. 1-2, Mart-Haziran, s. 166-200.
- Eckmann, János (1964), "Die Karamanische Literatur," *Philologia Turcicae Fundamenta* 2. Wiesbaden/Darmstadt, 819-35.
- Ekincili, Mustafa (1998), *Türk Ortodoksları*. Siyasal Yayınevi: Ankara.
- Kalfaoglu, İ. H. (1975), "Anadolu'da 'Karamanlıca' Kitabeler: Grek Harfleriyle Türkçe Kitabeler. *Belleten*, XXXIX. Türk Tarih Kurumu, s. 25-48.

- Kappler, Matthias (2002). *Türkischsprachige Liebeslyrik in griechisch-osmanischen Liedanthologien des 19. Jahrhunderts*. Kalus Schwarz Verlag: Berlin.
- Koz, M. Sabri (1996), "Bir Karamanlıca Nasreddin Hoca Kitabı," *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Nasreddin Hoca Sektiyon Bildiriler*. Kültür Bakanlığı: Ankara. 91-110.
- Kut, Turgut (1987), "Temaşa-i Dünya ve Cefakâr u Cefâkeş'in yazarı Evangelinos Misailidis Efendi," *Tarih ve Toplum* 48, s. 342-346.
- Miller, M. G. (1974), *The Karamanli Texts: The Historical Changes in Their Scripts*. Yayımlanmamış doktora tezi, Indiana University.
- Salaville, Sévérien ve Eugène Dalleggio. *Karamanlidika: Bibliographie analytique des ouvrages en langue turque imprimés en caractères grecs*. Centre d'Etudes d'Asie Mineure: Athènes, I (1958), II (1966), III (1974).
- Soysü, Hâle (1992), "Karamanlılar," H. Soysü, *Kavimler Kapısı-1* (içinde), Kaynak Yayınları: İstanbul, S. 176-189.
- Tekin, Talat (1984), "Grek Alfabesiyle Türkçe " *Tarih ve Toplum* 3. Mart, s. 20-23.
- Vacalopoulos, Apostolos E. (1976), *The Greek Nation, 1453-1669: The Cultural and Economic Background of Modern Greek Society*. Rutgers University Press: New Jersey, s. 258-60.